

ELEMENTE DE CREDINȚĂ ORTODOXĂ ÎN OPERA LUI DOSOFTEI

Dumitru CĂLDARE doctor habilitat în filosofie
Universitatea de Stat din Moldova

Mitropolitul Dosoftei este un mare cărturar și un mare umanist al neamului românesc. Cronicarul I. Neculce scrie în *Letopiseșul Țării Moldovei* că „acest Dosofteiu mitropolitul nu era om prost de felul lui: era neam de mazil, prea învățat, multe limbi știa; elinește, latinește, slovinește, și altă adîncă carte și-nvățătura. Deplin călugăr și cucernic, și blînd ca un miel. în țara noastră, pe această vreme nu este un om ca acela” [1]. Conform unor cercetări privind viața și activitatea lui Dosoftei, acesta și-ar fi făcut studiile la vestita școală a Frăției Ortodoxe din Liov (Polonia).

Fiind un om de o cultură aleasă, Dosoftei a manifestat un interes deosebit față de istoria și cultura tuturor românilor. În acest scop, el a studiat și *Analele Slavo-române* din sec. XV-XVI, a luat cunoștință de *Letopiseșul Țării Moldovei* de Grigore Ureche, a apreciat înalt preocupările lui Miron Costin în domeniul istoriei naționale, al culturii și limbii.

Marele merit sau contribuția valoroasă pe care mitropolitul Dosoftei o aduce în Patrimoniul neamului este traducerea *Psaltirii în versuri, Dumnezeiască liturghie, Psaltirea de-nțeleș a Sfântului împărat proroc David, Molitvănic de-nțeleș, Viața și petrecerea sfinților* (în 4 volume, 1682-1686) — de fapt integral au apărut numai trei volume. Mitropolitul Dosoftei a mai realizat numeroase traduceri din limbile greacă și slavonă. Dosoftei a dezvoltat o amplă activitate cultural-religioasă care prevedea, în special, traducerea și tipărirea, în limba română a principalelor lucrări de cult creștin ortodox, destinate întregului neam românesc. Aceste traduceri aveau scopul de a cultiva oamenii spaima (frica) de Dumnezeu, o atitudine respectuoasă față de credința ortodoxă, un atașament distinct față de locașul sfânt — Biserica. Prin traduceri se afirma un nou mod de a înțelege, un nou mod de a fi al oamenilor în raport cu Biserica și Dumnezeu.

În ultimii ani ai vieții sale, mitropolitul Dosoftei traduce din limba greacă în limba rusă mai multe lucrări de orientare teologică pe care le consacră țarului și patriarhului Rusiei pentru ajutoarele acordate în vederea tipării cărților bisericești: *Istoria bisericească și Vedenia tainică a Patriarhului Gherman al Constantinopolului, Împotriva ereziilor (de Simion, arhiepiscopul Tesalonicului), Despre prefacerea sfințelor TAINE*, precum și anumite scrieri din reprezentanții de vază ai literaturii patristice — Ioan Gură de Aur, Efreim Sirul, Anastasie Sinaitul.

Mitropolitul Dosoftei a mai publicat *Parimiile și Cronologie a Țării Moldovei*, alcătuită din 136 de rânduri și scrisă în versuri silabice. De o reală valoare

istorico-cognitivă, dar și poetică sunt lucrările *Stihuri la luminatul Gherb a Țării Moldovei*, *Domnii Țării Moldovei* etc.

În viziunea Rodicăi Șuiiu, portretul marelui om de cultură și cărturar se prezintă astfel: „Ctitor al Tiparului, înnoitor al culturii, promotor ai culturii și literaturii în limba națională, Dosoftei reprezintă în Moldova, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, asemenea cronicarului Miron Costin, o conștiință umanistă. Teologia (patristică și dogmatică), istoria, filologia și poezia sunt discipline pe care le slujește statornic - ca uns de Renaștere cu voința de a cunoaște și dar de perfecțiune” [2].

Astfel, cunoscând profund literatura religioasă și particularitățile vieții moral-creștine, Dosoftei este considerat ca fiind un mare umanist, un înaintaș de vârf al tiparului, unul din promotorii consecvenți ai culturii, literaturii și gândirii românești. Lucrările (operele) traduse sau scrise de mitropolitul Dosoftei sunt pătrunse de un pronunțat spirit renescentist, de o proaspătă vigoare cognitivă, de un accentuat suflu de desăvârșire și care este orientat la o înțelegere adevărată a credinței și la depășirea stării umilitoare la care ne-a condamnat destinul. Semnificative în acest sens sunt versurile lui Ion Pillat din poemul *Bătrânii*.

„Ai fost” deplin călugăr și blând ca și un miel,
Adânc din cărți știut-ai”, dar azi ți-e moartă slova,
Păstorule de inimi ce-ai păstorit Moldova.
Pentru-ai tăi fii nemernici nu-ți părăsi tu raiul,
Noi ți-am uitat credința, și sufletul, și graiul.
Jelim goniți departe de țara Domnului,
Ca’n vaea blestemată a Vavilonului
Vă plângem, datini sfinte, și tu, cinstită țară,
Pe care o credință și-un neam le înălțară...”

Dosoftei poseda un mod original de interpretare a faptelor, un spirit de observație deosebit și temeinic utilizând „o sumă de note de viață locală, care pot fi cu adevărat de folos istoricului cultural, și pe lângă ele, descrieri puternice și noi, iar ici și colo chiar câte o glumă” [3].

Originalitatea și valoarea traducerii *Psaltirii în versuri*, precum și a creării operelor originale respective au fost inspirate din cultura vastă și temeinică care o poseda marele cărturar.

Conform lui Nicolae Fuștei, ceea ce frapază la traducerea versificată a lui Dosoftei din perspectiva teologică a Psaltirii – ca abatere de la literalitate, nu poate decât să încânte prin prisma literalității a valențelor artistice ale limbajului folosit. Se are în vedere o permanentă predilecție a autorului pentru autohtonizarea sacrului prin intermediul expresiei poetice care favorizează adeseori apelul la formulări populare, precum și fidelitatea față de canonul lingvistic al originalului slavon, dar și dragoste familială față de cultura și cititorul virtual [4].

El avea cunoștințe profunde în domeniul istoriei Țării Moldovei, dar și a întregului neam românesc. S-a manifestat ca un mare patriot al neamului și prin faptul că a contribuit la aducerea în țară a unor tipografii (din Rusia). Astfel, în corespondența purtată cu cărturarul Nicolae Milescu Spătarul aflat pe atunci în slujba țarului rus, Dosoftei s-a manifestat ca o minte aleasă, „înțeleaptă ocîrmuire” (după spusele patriarhului rus Ioachim). Dosof-tei a beneficiat, în deplină măsură, de sprijinul și ajutorul cărturarului N. Milescu.

Dosoftei a îndeplinit și anumite misiuni diplomatice din porunca domnitorului Ștefan Petriceicu. În 1684, mitropolitul Dosoftei a condus o solie la țarul rus în vederea obținerii unui ajutor în lupta contra Porții Otomane. Și deși această misiune diplomatică nu s-a realizat din anumite cauze obiective, totuși mitropolitul Dosoftei a demonstrat o pregătire diplomatică distinctă.

Opera principală la care a trudit mitropolitul Dosoftei, - *Psaltirea în versuri*, a fost răspândită pa larg în Țara Moldovei. Și drept dovadă este și faptul că o parte din psalmii versificați, mai ales psalmii expuși în ritmul cântecelor populare au devenit parte din gândirea și literatura populară, fiind expuși în forma cântecelor de stea. Tot în acest sens sunt și versurile publicate de Miron Costin în *Opere poetice* referitor la originea neamului românesc.

„Neamul Țării Moldovei de unde dăradză?
Din țara Italiei, tot omul să creadză,
Fliah întâi, apoi Traianu au adus pre acice
Pre strămoșii acestor țări de neam cu ferice”

[5].

În general, întreaga operă a lui Dosoftei este pătrunsă de un pronunțat spirit patriotic orientat la unitatea spirituală și integritatea neamului românesc. În așa mod, activitatea cultural-religioasă a lui Dosoftei se înscrie perfect în aria progresului pronunțat al epocii, aceasta fiind un dat oportun și concludent în general. Problema rezidă, în primul rând, în faptul că, după Dosoftei, religia creștină reflectă adevărul și esența acestei societăți (acestei lumi). Dumnezeu se află în centrul istoriei și în centrul activității nemijlocite a omului, iar lucrările care apăreau (inclusiv cele ale lui Dosoftei) erau orientate spre afirmarea și aprofundarea tezei dominante cu genericul „Slavă lui Dumnezeu”. Și în consecință, oamenii își axau concepția lumii anume pe postulatele religiei creștine. Astfel, credința creștină este concepută și ca ideologie religioasă care, de fapt, și devine ideologie dominantă a epocii. Și deși în ideologia dominantă a epocii — ideologia religioasă — existau și alte elemente sau varietăți de caracter ideologic care nu corespundeau cu aceasta, totuși, în esența orientarea de bază s-a manifestat întotdeauna ca una cu caracter dominant. În „Versuri alese” Dosoftei scrie:

„Cine poate scrie toate de-amănuntul
Că știută este țara-n tot pămîntul!

Și-mbogățasc lesne, fără de zăbavă
Creștinii Moldovei, dînd Domnului slavă”

[6].

Remarcăm că traducerea și publicațiile lui Dosoftei au contribuit în mod substanțial la trecerea nemijlocită de la limba slavonă la limba română în biserica creștin-ortodoxă din Țara Moldovei. Dar această trecere a fost însoțită și de desăvârșirea în continuare a limbii române, atribuindu-i acesteia semnificație păstorească și noi posibilități de imagini semantico-sugestive.

În stilul lui Grigore Ureche și al lui Miron Costin, Dosoftei utilizează semnele și simbolurile care reprezintă esențe dominante ale existenței, în general, și a existenței creștin-umane, în particular. Semnele și simbolurile lui Dosoftei sunt orientate la profunzime, la meditație, dar și la smerenie și înțelegere a faptului întocmirii lumii. Dumnezeu este simbolul simbolurilor. Astfel, într-un psalm Dosoftei exclamă: „Că s-au suit Domnul / Să-l vadă tot omul”. Principalul este însă, credem noi, că orice semn sau simbol posedând o anumită semnificație, generează și anumite consecințe care se desfășoară în perioadele respective de timp.

Astfel, Dumnezeu ca simbol al simbolurilor guvernează întregul Univers, călăuzește tot ce se întâmplă în lume, tot ce există în lume, demonstrând în mod elocvent atotputernicia, înțelepciunea și milostenia sa, și orice schimbare din natură și societate este consecința și rodul prezenței Divinității.

Potrivit lui Dosoftei, un șir de evenimente și fapte istorice epocale din destinul neamului românesc au la temelie anumite semne distinctive. Importantă însă este teza conform căreia conținutul, derularea și influența acestor semne asupra procesului de dezvoltare nemijlocită, asupra destinului țării sau a unor colectivități de oameni este definitorie. În unele circumstanțe, această influență avea un caracter determinant.

„Capul cel de buor, a fiară vestită,
Sămnează puterea țării nesmintită,
Pre citu-i de mare fiiara și buiacă,
Coarnele' n pășune la pămînt își pleacă,
De pre chip să veade buorul, ce-i place,
Ca-r vrea'n toată vremea să stea țara'n pace” [7].

În așa mod, capul de bour se află în centrul stemei Țării Moldovei, simbolizând puterea, libertatea, starea firească de lucruri, pacea, iar în esență – manifestarea ordinii lumii. Și noi nu, pur și simplu, evidențiem prezența unui cap de bour în existența sa materială, dar mai curând un model desăvârșit orientat la formarea conștiinței naționale și a patriotismului; concomitent „capul de bour” exprimă și o imagine senzorială, afectivă care constituie un semn ce generează meditații, o stare sufletească neliniștită, agitată de o mare pondere cognitivă.

Menționăm că traducerea, *Stihurile* lui Dosoftei conțin mai multe semne și simboluri care, posedând semnificații distincte, evocă, de fapt, anumite noțiuni, sentimente și procese care întregesc imaginea creației divine în Univers. Și, desigur, că asemenea semne-simboluri necesită eforturi senzitive sporite pentru a pătrunde în esența lor adevărată. De aceea, pentru noi, este important să înțelegem structura și conținutul semnului – simbolului ca fiind o esență absolut necesară și adecvată a gândirii umane bazate pe înțelegerea creaționistă a lumii. Evidențiem astfel, faptul incontestabil că traducerea avea, de fapt, un caracter instructiv-educativ și religios pronunțat. În unele texte, traduse cu multă iscusință și înveșmântate cu semnificații meditativ-filosofice în fața Destinului vitreg, Dosoftei vine cu explicații referitor la starea oamenilor în fața morții, la principiul de egalitate devenit dominant în fața morții. Dosoftei accentuează îndeosebi necesitatea de a ne feri de păcate, de a săvârși numai fapte bune, plăcute lui Dumnezeu, de a apăra Adevărul, Binele și Dreptatea. În mai mulți psalmi și texte biblice Dosoftei expune gânduri și idei referitor la deșertăciunea vieții, credincioșii fiind îndemnați să renunțe la gloria trecătoare a vieții pământești, la agonisirea de averi, să depășească iluziile și plăcerile vieții, să îmbrățișeze credința și lucrurile sfinte (svinte).

În acest context, sunt semnificative *Stihurile Despre Domnii Moldovei*. Cărturarul descrie cu multă evlavie și cucernicie, cu mult tact creștinesc faptele destoinice ale domnitorilor, care au înălțat mănăstiri și biserici, au apărat credința, au slăvit lăcașurile Domnului, săvârșind mai multe fapte creștinești întru Slava Celui de Sus. În general însă, bisericile și mănăstirile reprezentau spiritualitatea neamului, modul religios de viață, un scut de nădejde în trăinicia întregului ansamblu de relații social-economice și politice ale Țării Moldovei, simbolul principal al culturii naționale. Bisericile și mănăstirile creau o atmosferă spirituală adecvată în societate, contribuind substanțial la permanența vieții oamenilor și la buna funcționare a instituțiilor statului. Anume de aceea cărturarul se pronunță hotărât pentru consolidarea credinței creștine sub toate aspectele posibile.

Astfel, despre Alexandru cel Bun cărturarul remarcă următoarele:

„C-au împodobit țara cu besearici late,
Cu mănăstiri vestite-n frumseți luminate,
Bistrița, Rădăuții și cu Moldovița,
Ș-alte multe bătrîne ce-ș da cuviință.
Adus-au și pre svîntul Ioan în țară,
De ș-au vestitu-ș cinstea și preste hotară” [8].

Iar despre Ștefan cel Mare cărturarul menționează că acesta era viteaz și un mare credincios, un mare apărător al creștinătății

„Pentru Ștefan acel Bun ce-au bătut războaie,
De-au făcutu-ș de toate inemii pre voaie,

Prin ținuturi prin toate să văd a lui seamne,
Mănăstiri și besearici ce-au fapt fără leane.
Că nu numai prin sate și pre la orașe
Ce și prin munți și-n codri lui Hristos sălașe,
Ce-au făcut zugrăvite de dau strălucare,
Să-i traiască-n bun nume pomana supt soare” [9].

Și toți domnitorii descriși în acest poem sunt prezentați prin atitudinea lor respectuoasă față de Biserică, ceea ce denotă că însemnătatea Bisericii și a vieții religioase sunt temele predominante ale cărturarului. Și acest fapt este confirmat, în special, de conținutul traducerii *Psaltirii în versuri*, ce denotă un profund sentiment religios și o adecvată cucernicie și evlavie ortodoxă.

Dosoftei a realizat o muncă titanică în vederea transpunerii textului biblic pe versuri într-un stil popular autentic și cu desăvârșire original. Cărturarul a păstrat suflul și ideile biblice la versificarea celor 150 de psalmi, demonstrând măiestrie poetică nedepășită de nimeni până în prezent și pe o temelie biblică specifică originalului. Astfel Dosoftei reinterpretează imaginile și stilul abstract al textului biblic cu elemente și aspecte caracteristice spațiului spiritual românesc. Și drept confirmare este chiar începutul versificației:

„Ferice de omul ce n’ a miarje
În sfatul celor fără de leaje
Și cu răii nu va sta’n cărare,
Nici a sedea’n scaun de pîirdzare
... Ce voia lui va fi tot cu domnul
Și’n leajea lui s’ a petrece somnul
De ce să va’nvăța de dză, de noapte
Să-i deprindză poruncile toate”

În psalmul 46 cărturarul scrie:

„Limbile să salte Cu cîntece nalte,
Să strige’n tărie Glas de bucurie,
Lăudînd pre Domnul,
Sa cînte tot omul” [10].

Iar psalmul 95 începe cu următoarele versuri:

„Cîntați Domnului cu cîinste
Cîntec nou ca de mainte
Și-i cîntați din tot pămîntul
Să vă margă-n sus
cuvîntul” [11].

Semnificative sunt și versurile din psalmul 101:

„Doamne, mi-ascultă de rugă
Că mă rog din vreme lungă,
Și strigarea mea să margă

Spre tine ca să-nțaleagă”[12].

Sau Psalmul 106:

„Rugați-vă cu dulce la Domnul,
Că ii milă din veaci pre tot omul,
Izbăviți! Domnului grăiască,
Ce i-au scos din mînă vrăjmășască” [13].

Prin urmare, textele psalmilor reflectă un veșmânt național pitoresc, viziuni și interpretări sugestive, mijloace expresive de o reală valoare cognitivă, care ne îndeamnă la adevărate fapte creștinești. Psalmii demonstrează că Dumnezeu este unica și determinanta salvare a omului în orice circumstanțe. Exemplu edificator este psalmul 50:

„Fie-ți milă, Doamne, de mă iartă,
Cu milostivirea cea bogată,
Și pentru a ta efinătate
Să ma curățști de răutate...
Cu svînta ta, Doamne,
mintuință,
Și să-mi dai și duh de
biruință,
Ca să-nvaț pre cei fără de
leage
Către căile tale s-aleage...”
[14].

Astfel, textele *Psalmilor*, la fel ca și întreaga operă a lui Dosoftei reprezintă, în primul rând, adevărata noastră credință ortodoxă, iar în al doilea rând și în special, imagini și motivații filosofice de o reală valoare. Și principala deducție ar fi aceea că credința a generat respectarea normelor moralei creștine manifestate în mod concret prin sentimente religioase pronunțate. În consecință, în societate este creată o atmosferă morală sănătoasă, un climat spiritual favorabil privind iubirea aproapelui. În continuare acest climat spiritual, orientează viața și activitatea nemijlocită a oamenilor făcându-i mai buni la suflet, mai blajini, mai îngăduitori și mai inteligenți. Concomitent, are loc stabilirea unor raporturi de factură umanistă între oameni la obținerea unui trai mai bun, ce ar corespunde cerințelor vremii. Anume acestea demonstrează că demnitatea, prestigiul social al faptelor morale și sociale ale omului depind în mod nemijlocit de raporturile lor față de biserică, în special este evidențiat faptul că oamenii merită să fie respectați și onorați doar în cazul în care manifestă adevărată credință față de Dumnezeu. Astfel, religia, prin valoarea și însemnătatea ei socială, capătă o importanță deosebită în supraviețuirea omului în lume. De aici atașamentul față de credință, deoarece venerația și apărarea

creдинței reprezintă condiția principală a dăinuirii în timp și în spațiu a neamului românesc.

Bibliografie:

1. *Letopisețul Țării Moldovei*. Chișinău, 1990, p. 316.
2. Șuiu, Rodica. Dosoftei, mitropolitul. În: *Dicționarul literaturii românești de la origini până la 1900*. București, 1979, p. 296-302.
3. Iorga, Nicolae. *Istoria literaturii românești*. Vol. 1. București, 1925, p. 377-378.
4. Fuștei, Nicolae. Opera mitropolitului Dosoftei în contextul culturii spirituale sud-est și est europene. Chișinău, 2008, p.125.
5. Dosoftei. *Opere poetice*. Chișinău, 1989, p.219.
6. Dosoftei. *Versuri alese*. Iași, 1994, p. 34.
7. *Ibidem*, p. 33.
8. *Ibidem*, p. 35.
9. *Ibidem*, p. 36.
10. *Ibidem*, p. 82.
11. *Ibidem*, p. 146.
12. *Ibidem*, p. 154
13. *Ibidem*, p. 161.
14. *Ibidem*, p. 94.

FILOSOFIA PROBLEMEI OMULUI

Pavel Movileanu doctor habilitat în științe economice,
profesor universitar, DOCTOR HONORIS CAUSA

Interpretarea filosofică a oricărei probleme presupune mai întâi, analiza noțiunilor inițiale, conținutul și interconexiunea lor. Dar nu ne vom opri la analiza critică tradițională a definițiilor. Intenția noastră este de a ne apropia de înțelegerea sensului pe care o poartă conținutul noțiunii de factor uman. Filosofii expun diferite puncte de vedere în această problemă. Mulți autori, vorbind despre factorul uman și factorul subiectiv, se pronunță pentru identificarea acestor două noțiuni, apoi alții prin factor uman au în vedere masele populare, clasele, grupurile, păturile sociale. Firește, nimeni nu poate contesta faptul că activitatea maselor e formată din acțiuni individuale. Însă n-ar fi just a considera masele populare drept o simplă sumă de individualități și a identifica astfel, ceea ce este caracteristic maselor cu ceea ce aparține în mod exclusiv fiecărui om luat în parte. O asemenea interpretare a factorului uman ni se pare că nu scoate în